

mirča elijade događa se, dogodilo se sa mnom

razgovor vodio petru krdi

Imaginacija ili književno stvaralaštvo je deo mene, baš kao i naučno istraživanje. Žak Marito je rekao da postoji noćni i dnevni režim sna. Ne bih to nazvao ni noćnim ni oniričnim režimom već dnevnim i imaginarnim režimom. Dakle, ova dva režima čine ljudsko biće. Onaj koji ne piše ili ne stvara, ali čita romane, gleda filmove, sanja, ide u operu, pozorište, podnehdan je važan.

Kako bi izgledao Mirča Elijade u optici svetskih vrednosti kada bi pisao samo prozu?

Ne mogu da zamislim Elijadea samo kao prozogn pisca, koji bi ličio na moju prozu, jer kad bih bio samo to, ne bi bilo onog što sam izrazio u esejima i mitovima. Čak i kad bih bio naučnik, taj deo sebe bih opet izrazio u prozi, i onda, ta književna proza ne bi izgledala kao u mojim prvim romanima "Majtrej" i "Izabel", ili u mojim poslednjim fantastičnim novelama. Tako da ne znam kako da vam odgovorim...

Kako se osećate kao rumunski pisac koji živi u Čikagu i Parizu i koji nije posetio Rumuniju 42 godine?

— Došao sam u Pariz 1945. Bio sam pozvan u Čikago 1956. sa profesorskim vizom, i ostao. No, svake godine sam se vraćao u Evropu. Dakle, smatrao sam sebe još tada Rumunom. Živeo sam u Engleskoj za vreme rata godinu dana, bio sam u Portugaliji četiri godine, posle sam došao u Pariz. Sve vreme sam se osećao kao Rumun. Govorio sam rumunski, oženio se Rumunkom; moja prva žena, koju sam izgubio u Portugaliji, takođe je bila Rumunka. Pisao sam samo na rumunškom. S druge strane, osećao sam se sve više kao nešto drugo, i ono što je nešto drugo, i nešto drugo, i kojo se nameće i koje sam mislio da je moja budućnost — da učestvujem u duhovnosti više naroda. Naročito, taj most, koji sam osetio da može da se napravi između Amerike i Europe a da ne, napustim jednu ili drugu, i ne preveličam nijednu: osam-devet me-

Nesumnjivo vrhovna je dužnost put prema sebi, put prema sebi koji je najkraći preko čitavog sveta. Učena knjiga nam kazuje:

Mirča Elijade (Mircea Eliade) došao je na svet 1907. da bi već u 15. godini napisao svoju prvu knjigu *Roman o kratkovlom adolescentu*. Dugo posle toga piše članke iz istorije religije, orijentalistike i alhemije. Brnkušljevski rečeno, stvara je kao Bog, naredivao kao kralj, radio kao rob.

U 21. godini otišao se za Indiju.

Jedna umetnička sudbina počinje svoju putuju oko sunca stavljajući sebe na kolena od Bukurešta do Kalkute, od Londona do Lisabona, od Nju-Jorka do Kalra, od Stokholma do Rima, pa opet u Pariz preko puta Bukurešta... I onda opet put prema sebi. U dijalogu sa sudbom svet je strasno ishodište. Čovek je u životu najviši vrh sebe sa-mog.

Pohistor i poliglot, Elijade se pojavio u pravo vreme da bi radio mnogo ispred vremena sa Perkenovom opsesijom na umu: *Postojeti u mnoštvu ljudi, dugo, i ostaviti ožiljak na zemaljskoj kugli.*

Kakav je ožiljak koji ostavlja Elijade?

Autor tridesetak knjiga, mada priznat u svetu kao jedan od najznačajnijih istoričara religije, mitologije, orijentalista i filozof. Mirča Elijade je u prvom redu pisac. Njegove knjige *Mit i zbilja*, *Sveti i profano*, *Šumanizam i arhajske tehnike ekstaze*, *Joga — besmrtnost i sloboda*, *Mit u vječnom povratku I*, naročito, *Rasprava o istoriji religija*, od najčitanijih knjiga su u svetu. Upućeni na određen odgovor, pristupamo plesovom ilčnom iskazu iz dnevnih odlomaka od 21. februara 1949: *Nikada ne bih smeo da objavim tekst pre nego što bih deo leta proveo u nekoj od velikih evropskih biblioteka.*

Elijade je uveo rumunsku kulturu u evropski i svetski krug. Postojl danas u Rumuniji čitava pri-povedačka škola koju je iznendrio Elijadeov mitski rea-

seci u Americi, tri-četiri meseca u Evropi. Izgledalo mi je da ovako anticipiram jednu kulturnu situaciju, ne bih odmah rekao da je to egzistencijalna situacija, jer zamišljam da će jednom postojati, kao i svuda, stotine hiljada ljudi koji dolaze i vraćaju se. Ovo nije obavezno da činiš u tom nomadstvu, no mislim da kultura, najmanje, to življenje, to pripadanje na dva kontinenta, i životno, i kulturno, i jezički, jer pisao sam na francuskom, posle sam nastavio na engleskom, dok sam na rumunskom pisao prozu. To mi se učinilo da je neka vrsta proširivanja, to obogaćivanje koje pripada ljudskoj sudbini, tako bar mislim. Nije to nešto izuzetno, događa se, dogodilo se sa mnom, tako sam bio pozvan tamo a imao mogućnost da se vratim ovde (u Pariz), kod sestre. Iz Rumunije sam otišao 1940.

Ponovo ste se vratili u Bukurešt posle dve godine i tri meseca?

— Događaje iz leta 1942, zapisao sam detaljno u svom *Dnevniku*, oni će biti ispričani i komentari-sani u drugom delu *Autobiografije*. No, evo o čemu se radi. Od februara 1941. bio sam kulturni savetnik u Lisabonu. Godine 1942, tačnije, 7. jula, bio sam u audienciji kod Salazara. To je izazvalo senzaciju u diplomatskim krugovima, među novinarima, a da ne govorim o tajnoj policiji. Bio sam mladi kulturni ataše a Salazar je retko kad primao i to samo ambasadore. S druge strane, prijem koji je trebalo da traje 15 minuta, trajao je skoro sat. Tada mi je Salazar rekao nešto hrabro: »Kada bih ja bio mesto maršala Antoneskua, čuvao bih vojsku u zemlji, ne bih je rasipao u Rusiji«. Očigledno, bila je to poruka Antoneskui i smatrao sam dužnošću da mu je prenesem. Nekoliko dana kasnije, krenuo sam u Bukurešt. Kao što sam očekivao, i na šta mi je pažnju skrenuo ambasador, moj odlazak u Bukurešt, izgledao je sumnjiv Gestapou. Kružile su vesti o izlasku Italije iz Osvovine. Čim sam stigao u Bukurešt, bio sam pod pratnjom agenata Gestapoa. Posle 24

časa, bio sam u audijenciji, ali nije me primio maršal Mihaj Antonesku, te nisam mogao da mu prenesem poruku od Salazara. No, nije mi ni rekao da je to poruka i da je prenesem. Salazara sam video kao filozof filozofa.

Primio me je Ika Antonesku, potpredsednik, profesor prava, političar. Rekao sam mu da prenese maršalu a on je dodao: »Vojnska ne razume nas, intelektualce.« Ne znam da li mu je to rekao, Salazar nije mogao da dâ providniju poruku od ove.

Šta znači proza za Vas, kao način izražavanja, za razumevanje ljudske sudsbine?

— Za mene je proza, pod ovim podrazumevam književnu prozu, potreba kazivanja, pisanja i slušanja naracije, to jest nešto što se dogodilo u glavi ili na ulici, ili u prošlosti. Jedan čovek je prešao ulicu u pravcu tom i tom, to je naracija. Kao što znate, od Džoisa našavamo, a on je bio genije, dogodile su se toliko radikalne revolucije u konceptu romana. Sve što je izgledalo staromodno bilo je besmisleno ponavljati, na primer, Balzaka i Dostoevskog, kao i Prusta. Sve treba ponovo stvarati. Pričati nešto što se dogodilo, jer imamo potrebu da to slušamo. Da znamo, da upoznamo strukturu ljudske sudsbine, koja je istorijska, to jest, nešto joj se dogada i to nešto nepovratno je prirode, u svakom slučaju ima posledice. To nije ono što se dogodilo jednoj patki, ili sru. Dakle, priča ovih priča, mitovi su priče u kojima se prikazuje kako neko, ili odredene osobe, učiniše nešto: Kronos je činio nešto, Okeanos je činio nešto — jedan je stvorio svet, drugi je stvorio čoveka. Dakle, ljudska je potreba da sluša ili čita o onome što je bilo. Zato su bajke i folklor smatrane degradiranim mitovima jer predstavljaju transformisane mitove. Izgubile su ritualni smisao pričajući o stvarima, ali smatram da sva proza, verovatno i poezija, ipak otuda dolazi. Čini mi se da proza otkriva nešto karakteristično čoveku koji hoće da zna što se dogodilo, i sluša kako se dogodalo. Očigledno da je banalno da napišeš roman kao Zola, treba da izmisiš drugi narrativni stil, ne kao u Čehova, ali ne-kakav treba da bude. To je moj konflikt s naracijom. Nestanak naracije nije moguć. Moguće su kamuflirane naracije, koje neće biti prepoznatljive. Naracija je kao svaki čovek.

U romanu SVADBA NA NEBU poručujete: »Mi oboje pripadamo ovom svetu, mi se ne možemo suprotstavljati sudsbinu koja nas je izabrala jedno za drugo za ovaku svadbu. Verujete li u sudsbinu?

— Kada ne bih verovao u sudsbinu, ne bih mogao da objasnim kako sam preživeo. Bio sam asistent Nae Ionesku, koji je bio prijatelj kralja Karola. Postao je, potom, njegov neprijatelj, iz raznih razloga. Nae Ionesku, profesor i poznati novinar, postao je ne samo čovek desnice, već germanofil (studirao je u Nemačkoj) i pristaša legionara. Kao njegov asistent, bio sam s njim sve vreme. Njegov list je bio ukinut, on sam bio je zatvoren, potom umire; katedra mu je takođe ukinuta, pa sam stoga i ja ostao bez posla na univerzitetu... I onda je Roseti ubedio starog Dureskua da me pošalje za kulturnog atašea u London. I sve su se stvari izvrnuto ovdjale... Kako da ne verujem u sudsbinu?

Kompromitovanjem Nae Ioneskua, zbog ekstremnadesničarskih ideja i ja, kao njegov asistent sam kompromitovan i izbačen iz službe, odnosno, ukinuta je, kao što rekoh, katedra, tako da nisam više mogao da objavljujem. Budući sloboden, Roseti me poslao preko Dureskua za kulturnog atašea. Zahvaljujući tome, ostao sam u inostranstvu.

Zamislimo da sudsina nije bila takva, to jest, da Nae Ionesku nije imao takve ideje, to jest da je mislio drugačije. On ne bi izgubio katedru, ja bih je nasledio, postao bih šef katedre za filozofiju i podešio sudsibini svih rumunskih intelektualaca.

U jednom trenutku, znate šta se dogodilo: sem dvojice-trojice, svu su bili izbačeni, i Vljanu i Ralea su, na primer, izgubili katedru, ali su se izvukli... Istorija religije i orientalistika četrdesetih godina u Rumuniji nije nikog zanimala.

Kako da ne verujem u sudsbinu kad sam isključivo zahvaljujući njoj spasao glavu. Bio sam omiljen i najbolji učenik N. Ioneskua, ali očigledno, nije mogao da mi učini bolju uslugu nego da me kompromituje, i na taj način nisam postao univerzitetski

Izlam zasnovan na dijalektici svetog i profanog, arhačnog i modernog. U modernom svetu iz koga se Bog povukao nastavljaju da se ispoljavaju mitovi, arhetipovi, oni sveti događaji iz Illud tempusa.

Godina 1981. u Rumuniji označena je od uglednog kritičara Nicolae Manoleskua kao svetkovina prica objavljenjem knjiga Mirče Elljadea *In curte la Dionis* (U Dionisovom dvorištu), u tiražu od šezdeset hiljada primeraka. Kod nas je objavio pet knjiga, u Japanu trideset, Spisak Elljadeovih knjiga u prevodu na strane jezike i prevodu s prevoda toliko je obiljan da može da ispunjava čitavu biblioteku. Pariski godišnjak *L'Herne doneo je 1978. detaljnu bibliografiju njegovih radova, kao i o radovima o Elljadeu.*

profesor, poput Kalineskua, i nisam završio u nekom zatvoru. Šta bi me drugo čekalo tih godina? Kalinesku (Dorde Kalinesku, čuveni književni kritičar — napomena P. K.) mogao je da piše i objavi šta je htio, a to mu je bio i poziv, dok sam ja, za razliku od njega, bio izučavalac sanskrita, istoričar religije, bez mogućnosti pristupa stručnim knjigama i časopisima. Naveo sam primer mog velikog verovanja u sudsbinu. Preživeo sam zahvaljujući sudsbinu, jer, primer D. D. Roška mi je govorio da sam za ceo život žigosan. Činjenica da sam bio proteran omogućila mi je da gledam život dalje. Ovo nisam nigde do sada objavio. To će biti u drugom delu moje autobiografije koja će biti objavljena u Galimaru. U stvari, zaokružujući svoju prošlost, u toj knjizi odgovaram odlučujućim sudsbinskim momentima. I ona će biti poslednja i najvažnija odluka. Moja žena je, takođe, jedna takva odluka.

Potreba mita u modernom svetu? Mit kao hleb nasušni, kada je poznato da čovek ima prvo bitnu inklinaciju ka sanjanju?

— Smatram da su više ili manje kamuflirane mitske ili mitološke strukture opstale, jer, eto, na primer, dela jednog genija, Karla Marks-a, koji je video budućnost kao nešto istorijski veliko, društveni tenzija, besklasno društvo, neku vrstu raja na zemlji. To bi bilo grubo rečeno. On nije možda bio svestan te činjenice, ali ona stoji, ako hoćete, to je neka vrsta sekularizacije velikog judeo-hrišćanskog mita raja koji je bio na početku i biće na kraju, to jest neka vrsta profetskog mesijanizma, da će doći neko vreme kada će vuk da zagrije gazelu ili lisicu.

Mit o slobodi je takođe važan mit, gde se sloboda ponovo vidi obnovljena na zemlji, kao i mit o Novoj godini. Ne možeš tek tako da provedeš taj dan i tu noć, ne možeš obično, moraš prirediti neku svetkovinu. Gde ćete tek strpati uspeh detektivskih romana? U detektivskim romanima Dobro (= detektiv) pobeduje Zlo (= kriminalac). Ne može drugačije da se shvati, to je ista borba. To je važan mit, važno verovanje koje pripada profetsko-religioznoj tradiciji. Drugi je mit o Heroju nemerljive snage. U krajnjoj liniji, mit o Supermenu zadovoljava tajne želje modernog čoveka, koji, iako zna da je ograničeno biće, sanja dan svoje svesnosti. Mitoško ponašanje može biti prepoznatljivo i u opsesiji uspeha, što je posebno karakteristika modernog društva koje ispoljava opskurnu želju da transcedentira ljudske granice.

Da li je moguć moderan svet bez mitova?

— Mit se ozbiljno shvata u društvu gde se smatra da on otkriva uzorni mode, arhetip, paradigmatski model onoga što bi trebalo da se radi. Mit o poreklu ženidbe kazuje kako bi se trebalo ženiti, mit o poreklu poljoprivrede kazuje kako bi ljudi trebalo da obraduju zemlju. Dakle, posmatran je ozbiljno, jer ga mit aktualizuje, konkretno ostvaruje ljudski rad po nekom modelu. To je, u stvari, pravi mit, mada, na nivou grčke mitologije, sve je sjajno, sve što hoćeš; mit se izgubio, to jest, nema više potrebu da bude primenjivan, da ima svoju ritualnu primenu. Sve se računa kao sveta legenda, sve je smatrano mitom i potom je postalo znak laži. Sve do trijumfa hrišćanstva, mit je bio lažnost slave. U modernom svetu, recimo, imamo mit o Novoj godini. Mogu reći da je opstao kao mit, jer je reaktualizovan u jednom ritualu. Ljudi ne kažu ritual, oni kažu pravičemo banket s porodicom i prijateljima uoči Nove godine; ljudi ne smatraju da je to mit, već da je to tako, svetkovina, ili čak niti sudschina. Treba da udemo u Novu godinu smešće se i smejući se. Većina Amerikanaca tako radi.

U modernim društvima, kada bi trebalo da istaknem najvažnije mitove, bilo bi to besklasno društvo, mit o slobodi, mit o Večitom Progressu, mit o štrajku. Žorž Sorel, koji je napisao mit o štrajku, smatra da postoji metod bez krvave revolucije za dobijanje tog raja, na kraju, bez socijalne tenzije. Jednog dana, ako ceo industrijski svet, niko od radnika, ne ode na posao, posle nekoliko dana moderno društvo će propasti. I onda — veli on — treba pripremiti kadrove da ne bude haos, da ne bude anarhija. No, taj mit nije palio. Bilo je nešto stvoreno logično, ali nije bilo ubedljivo. Svi su govorili: vidite kako je to inteligentno, ali teško je to napraviti. To bi bio primer modernog mita.

'Odlomak.'

